

Kohti työtä

Akavan
sosiaaliturvauudistuslinjaukset

SISÄLLYS

1. Johdanto	3
1.1 Akavan tavoitteet sosiaaliturvauudistukselle	5
1.2 Akavan valinnat sosiaaliturvan rakenteelle	6
2. Nykyjärjestelmän piirteet ja kustannukset	8
2.1 Sosiaaliturvan keskeisiä piirteitä	8
2.2 Sosiaaliturvan kustannukset	9
3. Yhteiskunnalliset muutokset sosiaaliturvauudistuksen ajureina	13
3.1 Väestökehitys edellyttää työikäisten työllistymistä	13
3.2 Työn murros ja elinikäisen oppimisen tarve haastavat sosiaaliturvan	15
4. Akavan tavoite: Syrjäytymisen ennaltaehkäisy ennakoivilla investoinneilla	17
4.1 Ylisukupolvinen syrjäytyminen pysäytettävä	17
4.2 Osaaminen edistää työllistymistä	19
5. Akavan tavoite: Kannustavampi ja osallistavampi sosiaaliturva	21
5.1 Työn tekemisestä kannustavampaa	21
5.2 Asumisen tukeminen uudistettava	22
6. Akavan tavoite: Selkeämpi etuusjärjestelmä ihmisen näkökulmasta	24
6.1 Sosiaaliturvaa selkiytetään yhdistämällä nykyisiä tukimuotoja tarkoituksenmukaisesti	24
6.2 Toimeenpanon tehostaminen ja digitalisaation merkitys tulevaisuuden sosiaaliturvan mahdollistajana	25
7. Akavan tavoite: Osallisuutta, työllisyyttä ja työllistymistä tukevat palvelut	26
7.1 Palvelut rakennettava ihmisen, ei organisaatioiden tarpeisiin	26
7.2 Työttömyyden pitkittymisen ehkäisemistä pitää tavoitella nykyistä määrätietoisemmin	27
7.3 Sosiaali- ja terveystaloudelliset tukemaat osallisuutta ja eriarvoisuuden vähenemistä	28

Hyväksytty Akavan hallituksessa 23. 4. 2019

Kuvat: Astrakan Images ja Mint Images/Lehtikuva ja Akava/Ida Pimenoff

Grafiikat ja taitto: Liisa Valtonen

ISBN: 978-952-7281-21-5

Johdanto

Sosiaaliturvan uudistamisen tarve on tunnustettu yhteiskunnassa laajalti. Nykyjärjestelmässä on havaittavissa epäkohtia, jotka ovat seurausta etuus- ja palvelujärjestelmien pirstaleista kehittämisestä. Lisäksi julkisen talouden kestävyysvaje ja demografian muutos asettavat kustannuspaineita.

Tulevalta sosiaaliturvauudistukselta odotetaan paljon. Se alkaa 2019–2023 hallituskaudella. Sosiaaliturvan tulee taata riittävän toimeentulo ja huolenpito kaikissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturvan kehittäminen on jatkuva prosessi ja sosiaaliturva kytkeytyy tiiviisti muun muassa työllisyyteen, verotukseen ja julkisen talouden kestävyysvajeeseen. Tulevan sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa pitää tarkastella kriittisesti ja avoimesti olemassa olevia sosiaaliturvaratkaisuja ja sosiaaliturvan kehittämisen vaihtoehtoja. Uudistusprosessin pitää perustua tutkittuun tietoon ja asiantuntijoiden kuulemiseen laaja-alaisesti eri näkökulmat huomioiden.

Tämä asiakirja tuo Akavan linjauksia keskusteluun sosiaaliturvan uudistamisesta. Akava on valmis keskustelemaan kaikista taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäviä ratkaisuja väestörakenteen aiheuttaman kestävyysvajeen haasteisiin sekä köyhyyden, syrjäytymisen ja eriarvoisuuden haasteisiin. Haluamme keskustella sosiaaliturvan uudistamisesta laajemmin kuin etuusjärjestelmän uudistamiseen keskittyen. On tärkeää ymmärtää ne syyt ja prosessit, jotka johtavat sosiaaliturvan tarpeeseen ja pyrkiä vaikuttamaan myös näihin. Sosiaalipolitiikassa pitää panostaa ennaltaehkäiseviin toimiin, jotka on nähtävä tulevaisuusinvestointeina.

Akavalle tärkeä arvo on, että heikoimmassa asemassa olevista pidetään aina huolta.

Akavan strategialinjaus on, että yhteiskunta kannustaa jokaista ottamaan vastuuta itsestään ja läheisistään.

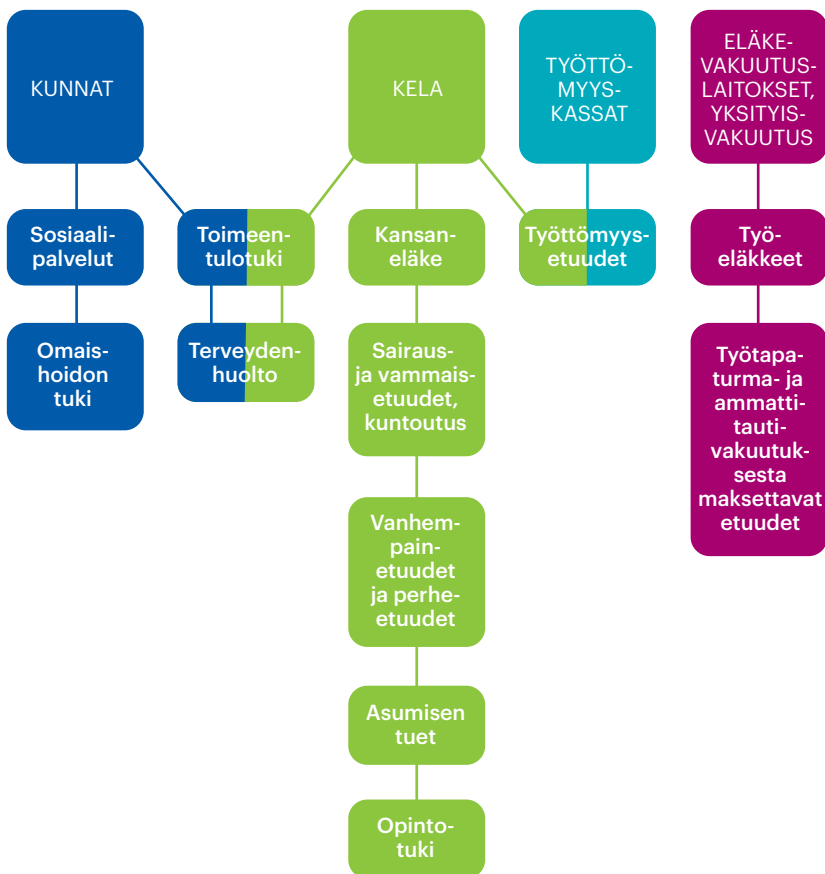
Sosiaaliturvaa tulee uudistaa kannustavaan, osallistavaan ja mahdollistavaan suuntaan, joka tukee aktiivista osallisuutta yhteiskunnassa. Akava Worksin syksyllä 2018 teettämässä Kantar TNS Gallup -kyselyssä kysyttiin akavalaisien näkemyksiä sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta. Akavalaisista 60 prosenttia oli täysin tai osittain sitä mieltä, että Suomessa tulisi siirtyä vastikkeellisempaan sosiaaliturvaan, jossa vastikkeellisuus koskisi myös perusturvaa.

Akava katsoo, että sosiaaliturvan syyperusteisuus, tarveharkinta ja vastikkeellisuus pitää säilyttää. Kunkin yksilölliset tarpeet ja mahdollisuudet edistää omaa toimeentuloaan tulee ottaa huomioon. Kaikille ihmisryhmille tai etuuksien saajille ei voida asettaa samanlaisia velvollisuuksia. Akavalle tärkeä arvo on, että heikoimmassa asemassa olevista pidetään aina huolta.

Sosiaaliturva muodostuu rahaluonteisten etuuksien lisäksi palveluista. Etuuksista ja palveluista on rakennettava nykyistä toimivampi kokonaisuus. Työllisyys- ja koulutuspalveluiden sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestäminen ja kehittäminen on varmistettava niin, että ne todella edistävät edellytyksiä työllisyyteen ja osallisuuteen. Akava pitää osaamista keskeisenä keinona köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisessa. Tavoitteenamme on hyvinvointiyhteiskunta, jossa tarve turvautua sosiaalietuuksiin vähenee ennaltaehkäisevien investointien ja palveluiden myötä ja sosiaaliturva tukee työllisyyttä, työkykyä, osallisuutta ja hyvinvointia huomioon ottaen julkisen talouden tasapaino.

Tässä asiakirjassa käsitellään perusturvaetuuksia. Käsittelyn ulkopuolelle jäävät ansioturvaetuudet, perhevapaaetuudet, lapsilisä ja opintotuki.

Suomen sosiaaliturva

■ ■ Asumiseen perustuva sosiaaliturva

■ ■ Työntekoon perustuva sosiaaliturva

Lähde: Kela

1.1 Akavan tavoitteet sosiaaliturva-uudistukselle

Akavan tavoitteena on, että Suomi on jatkossakin hyvinvointiyhteiskunta – yhteiskunta, jossa vallitsee laaja hyvinvointi. Sen tuottamiseen osallistuvat yksilö itse sekä yritykset ja muut yhteisöt valtion ja kuntien ohella. Heikoimmassa asemassa olevista pidetään aina huolta.

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoittaminen edellyttää työtä suosivaa politiikkaa. Työnteon pitää olla ensisijainen ja kannustavin keino turvata toimeentulo. Sosiaaliturvaa kehitetään niin, että se tukee työkykyä, kannustaa työllistymään ja tekemään lisää työtä.

Sosiaaliturvan pitää turvata tarvittava huolenpito kaikissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturva takaa riittävän toimeentulon työnteon katkoksissa sekä edistää nopeaa työhön paluuta ja kannustaa aktiivisuuteen yhdessä työvoima- ja koulutus- sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen kanssa. Jotta sosiaaliturva mahdollistaa työn tekemisen muotojen vaihtamisen ilman väliinputoamista, uudistuksessa on ennakoiden otettava huomioon monimuotoisen työn haasteet.

Sosiaaliturvaa kehitettäessä pitää varmistaa jokaisen oikeus perustuslain mukaiseen turvaan. Mahdollisimman monen tulee pysyä asumiseen perustuvan sosiaalivakuutuksen piirissä viimesijaisen sosiaaliturvan eli toimeentulotuen sijasta. Sosiaaliturvan uudistamisen tulee prosessina perustua tutkittuun tietoon ja asiantuntijoiden kuulemiseen.

Sosiaaliturvaa kehitetään niin, että se tukee työkykyä, kannustaa työllistymään ja tekemään lisää työtä.

- Syrjäytymisen ennaltaehkäisy ennakoivilla investoinneilla
- Kannustavampi ja osallistavampi sosiaaliturva
- Selkeämpi etuusjärjestelmä ihmisen näkökulmasta
- Osallisuutta, työllisyyttä ja työllistymistä tukevat palvelut

1.2 Akavan valinnat sosiaaliturvan rakenteelle

Sosiaaliturvan kehittämisen keskeinen haaste on luoda laajasti hyväksytty keinovalikoima, joka samanaikaisesti torjuu ja vähentää eriarvoisuutta, kannustaa työhön ja ottaa huomioon julkisen talouden reunaehdot. Kaikkien näiden tavoitteiden täydellinen saavuttaminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta.

Syyperusteisuus sosiaaliturvan lähtökohtana

Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on nykymuodossaan pääsääntöisesti syyperusteinen ja sisältää myös tarveharkintaa. Syyperusteisessa sosiaaliturvassa oikeus sosiaaliturvaan syntyy, kun henkilö ei kykene objektiivisesta syystä huolehtimaan toimeentulostaan. Tarveharkintaisuus kohdentaa apua sitä tarvitseville. Sosiaaliturvan syyperusteisuus tarkoittaa myös, että lähtökohtaisesti jokainen kantaa vastuun itsestään. Akavan näkemyksen mukaan tämä periaate tulee säilyttää. Syyperusteisuus merkitsee, että tuen saajien määrä pysyy rajallisena, mikä mahdollistaa korkeamman sosiaaliturvan tason mutta pitää kokonaismenot kohtuullisina.

- Sosiaaliturvaa pitää uudistaa niin, että se on edelleen lähtökohtaisesti syyperusteista ja tarveharkintaista.

Vastikkeellinen, kannustava ja osallistava sosiaaliturva

Nykyisessä sosiaaliturvassamme vastikkeellisuus konkretisoituu erityisesti työttömyysturvan kohdalla. Vastikkeellisuus tarkoittaa, että sosiaaliturvan saajalta vaaditaan tietty vastasuoritus. Syyperusteisessa sosiaaliturvassa vastikkeelli-

suuden vaatimus on perusteltu silloin, kun henkilö pystyy omalla toiminnallaan merkittävästi vaikuttamaan sosiaaliturvan syyn olemassaoloon. Akavan näemyksen mukaan sosiaaliturvan vastikkeellisuuden vaatimus tulee säilyttää, sillä yhteiskunnan tulee kannustaa yksilöä kantamaan vastuu toimeentulostaan.

- Sosiaaliturvan tulee olla edelleen vastikkeellista, mutta sen pitää olla kannustavampaa, osallistavampaa ja mahdollistavampaa kuin nykyisin. Osallistamiseen perustuva sosiaaliturva mahdollistaa, aktivoi ja kannustaa henkilöä vaikuttamaan elämäntilanteeseensa yhdessä palveluntarjoajien kanssa. Osallistamisen tavoitteena on vähentää syrjäytymisen riskiä ja aktivoida henkilöä vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa.
- Vastikkeellisuuden vastinparina tulee olla toimivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut. Työvoima- ja koulutuspalveluita sekä sosiaali- ja terveystaloudellista palvelut on kehitettävä niin, että ne todella kykenevät vastaamaan yksilöiden palvelutarpeisiin. Vastikkeellisuuden laadun pitää määräytyä sen mukaan mitä etuutta saa ja mitkä ovat henkilön tosiasialliset mahdollisuudet täyttää vastikkeellisuuden edellytykset.
- Sosiaaliturva voidaan rakentaa portaittaiseksi siten, että osallisuus oikeuttaa suurempaan etuuteen. Palveluihin osallistuminen ja aktiivisuus parantavat taloudellista asemaa.

Yksilö sosiaaliturvan yksikkönä

Sosiaaliturva voi olla joko yksilö- tai perhekohtaista. Suomessa on siirrytty viime vuosina yhä yksilökeskeisemmän sosiaaliturvan suuntaan. Akava pitää suuntaa oikeana. Perhekohtaisia etuuksia ovat edelleen asumistuki ja toimeentulotuki.

- Sosiaaliturvan perusyksikkönä pitää olla jatkossakin yksilö.
- Kotitalouden rakenteella voi olla merkitystä asumisen tukemisessa ja viimeisijaisessa sosiaaliturvassa.

Sosiaaliturvauudistus on perusturvauudistus

Työllisyyden tukemisen näkökulmasta ansiosidonnaiset etuudet ovat toimiva malli, sillä ne kannustavat työn tekemiseen ja turvan kartuttamiseen. Akava pitää nykyistä ansiosidonnaisen työttömyysturvan järjestämistapaa perusrakenteeltaan hyvänä ja on sitoutunut sen kehittämiseen.

- Ansiosidonnainen sosiaaliturva jätetään lähtökohtaisesti tarkastelun ulkopuolelle valmisteltavassa sosiaaliturvauudistuksessa ja sitä kehitetään omana prosessinaan.
- Ansiosidonnaisen työttömyysturvan kytkentä työttömyysturvan perusturvaan ja sen kassaperusteinen järjestämistapa turvataan uudessa järjestelmässä.

Sosiaaliturvan tulee olla edelleen vastikkeellista, mutta sen pitää olla kannustavampaa, osallistavampaa ja mahdollistavampaa kuin nykyisin.

2. Nykyjärjestelmän piirteet ja kustannukset

2.1 Sosiaaliturvan keskeisiä piirteitä

Suomalaisessa sosiaaliturvassa yhdistyy kahden sosiaaliturvamallin eli syyperusteisen ja universaalin sosiaaliturvan piirteitä. Syyperusteisuus tarkoittaa, että sosiaaliturvan saamisen ehtona edellytetään tiettyä perusteltua syytä, kun taas universaalius takaa tuen tietyissä tilanteissa kaikille sosioekonomiseen asemaan katsomatta.

Suomalainen sosiaaliturva jakautuu toimeentuloturvaan ja sosiaali- ja terveydenhuoltoon eli etuuksiin ja palveluihin. Sosiaaliturvan lähtökohtana on riittävän toimeentulon ja huolenpidon turvaaminen kaikissa elämäntilanteissa.

Toimeentuloturva

Sosiaaliturva on tavallisesti ymmärretty julkiseksi sosiaalisten riskien hallinnan tavaksi, joka tulee kyseeseen, kun ihminen ei voi hankkia toimeentuloa työntöällä. Yleinen periaate on, että työkykyiset huolehtivat itse omasta ja perheensä toimeentulosta ja hyvinvoinnista.

Ansioturva

- Ansioturvan tarkoituksena on toimeentulon tason säilyminen. Tämän vuoksi ansioturva on suhteutettu aikaisempiin ansioihin ja perusturva tulee kysymykseen silloin, kun ansioturvalle asetetut ehdot eivät täyty.
- ➔ Ansioturvaan kuuluvat työttömyyskassojen maksama ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha, tapaturma- ja ammattitautivakuutuksesta maksettavat etuudet sekä eläkelaitosten maksamat työeläkkeet.

Perusturva

- Perusturvan tarkoituksena on turvata kohtuullinen perustoimeentulo perustuslaissa mainittujen riskien eli työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltoajan menetyksen kohdatessa.
- ➔ Perusturvaetuuksiin kuuluvat erilaiset Kelan maksamat vähimmäispäivärahat sekä kansan- ja takueläkkeet. Perusturvaan voidaan lukea myös erilaisia sosiaaliavustuksia kuten työmarkkinatuki, asumistuki, opintotuki, kotihoidon tuki ja lapsilisä. Erilaiset korvaukset ovat myös osa perusturvan kokonaisuutta.

Vähimmäisturva

- Vähimmäisturva on hankinnanvaraista ja se toteuttaa perustuslaissa todetun oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Toimeentulotuki on viimesijainen, tarveperusteinen toimeentuloturvan muoto.
- ➔ Toimeentulotuki muodostuu Kelan maksamasta perustoimeentulotuesta ja kuntien maksamasta täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta.

Toimeentuloturvan etuudet ovat luonteeltaan rahamääräisiä etuuksia. Toimeentuloturvan etuudet voidaan jakaa kahteen ryhmään: toiset perustuvat Suomessa asumiseen ja toiset työskentelyyn eli käytännössä perus- ja ansioturvaan. Kummankin täydentäjänä toimii tarveharkintainen vähimmäisturva. Asumisen lisäksi oikeus kiireelliseen toimeentulotukeen ja terveydenhuoltoon voi syntyä oleskeluperusteisesti. Sosiaaliturvan uudistamista koskevan hankkeen lähtökohdiana on sen kohdistuminen perusturvaan.

Palvelut

Sosiaali- ja terveystalvet ovat osa sosiaaliturvan kokonaisuutta. Palveluetuuksiin kuuluu henkilökohtainen vuorovaikutus palvelun antajan ja saajan välillä.

Sosiaalipalvelut

- Sosiaalipalvelujen tehtävänä on huolehtia ihmisten sosiaalisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitämisestä sekä toimeentulon toteutumisesta. Sosiaalipalveluilla parannetaan edellytyksiä omaan elämäntalintaan sekä lisätään valmiuksia itsenäiseen suoriutumiseen.

Terveystalvet

- Terveystalveluiden tavoitteena on edistää ja ylläpitää väestön terveyttä, hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä ja sosiaalista turvallisuutta sekä kaventaa terveyseroja.

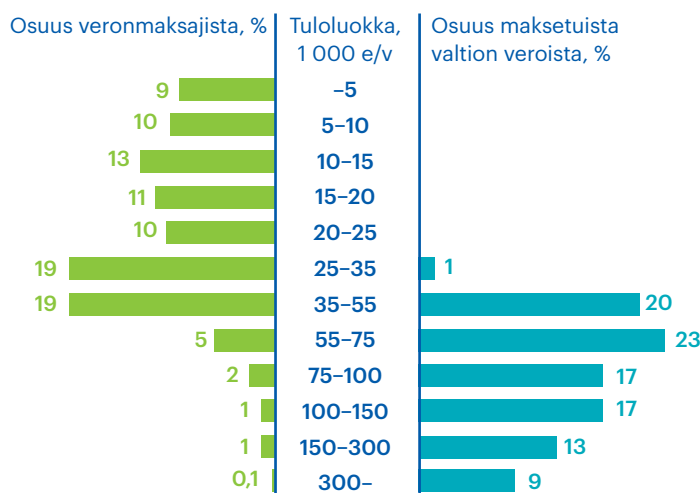
Työllisyystalvet

- Työllistymisen kannalta keskeisillä työvoimapalveluilla edistetään työmarkkinoiden toimivuutta turvaamalla osaavan työvoiman saatavuutta, työnhakijoiden työllistymistä sekä työllistymiskyvyn kehittymistä.

2.2 Sosiaaliturvan kustannukset

Sosiaaliturva rahoitetaan veroilla, veroluonteisilla maksuilla, sosiaalivakuutusmaksuilla ja asiakasmaksuilla. Perusturvaan kuuluvat sosiaaliturvaetuudet rahoitetaan pääasiassa verovaroilla.

Veronmaksajien ja maksetun valtion ansiotuloveron jakauma tuloluokittain 2017

Lähde: Verohallinto, verotilasto 2017

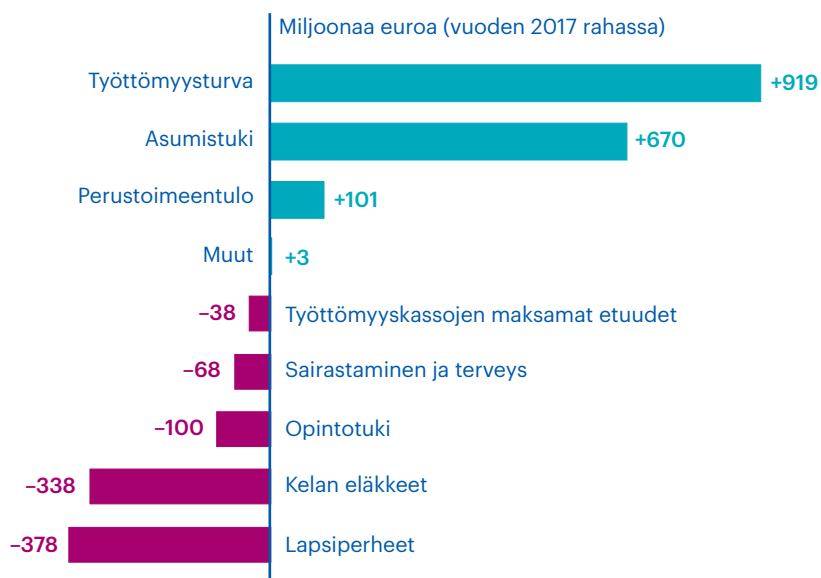
Sosiaalietuusmenojen määrä vuonna 2017 oli 14,5 miljardia euroa*

Lähde: Kela

Sosiaalietuusmenojen kustannukset kasvoivat vuosina 2010–2017 yhteensä 770 miljoonaa euroa (Kela, työeläkkeitä ei huomioitu). Kustannuksia on lisännyt erityisesti Kelan maksamien työttömyysturva-, asumistuki- ja toimeentulotukimenojen kasvu.

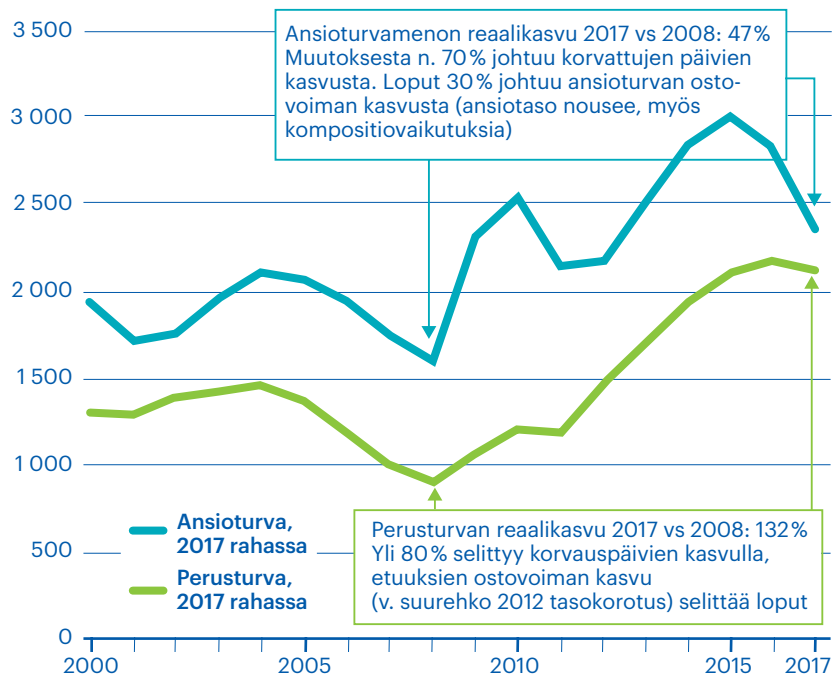
Sosiaalietuusmenojen muutos pääryhmittäin 2010–2017

Lähde: Kela

Perusturvaan kuuluvat työttömyysturvamenot kasvoivat 919 miljoonaa euroa vuosina 2010–2017 (Kela). Vuonna 2017 Kelan maksaman työttömyysturvan määrä oli 2,125 miljardia euroa. Työttömyyskassojen maksamien korvausten määrä oli 2,366 miljardia euroa. Suurin osa työttömyysturvamenojen kasvusta viime vuosikymmenen aikana selittyy korvauspäivien määrän kasvulla.

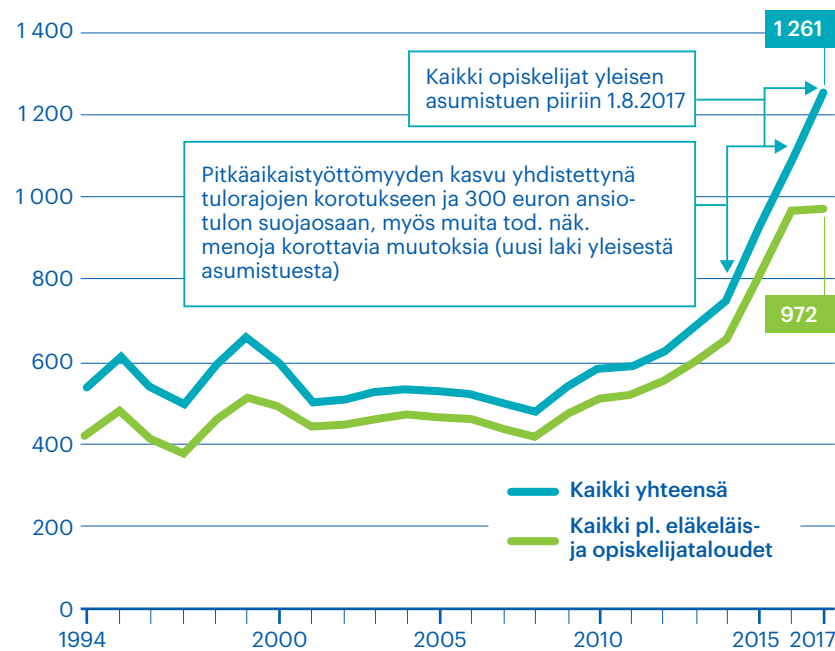
Työttömyysturvamenojen kehitys

Lähde: Kela, Tilasto Suomen työttömyysturvasta

Asumisen tukemisen kustannukset ovat nousseet nopeasti viimeisen vuosikymmenen aikana. Asumistukimenot kasvoivat 670 miljoonaa euroa vuosina 2010–2017 (Kela). Vuonna 2017 Kelan maksaman asumistuen määrä oli 1,987 miljardia euroa. Kustannuksia on lisännyt pitkäaikaistyöttömyyden lisääntymisen lisäksi muun muassa asumistuen saajien määrän nousu lakimuutosten vuoksi. Noin joka kuudes suomalainen saa asumistukea.

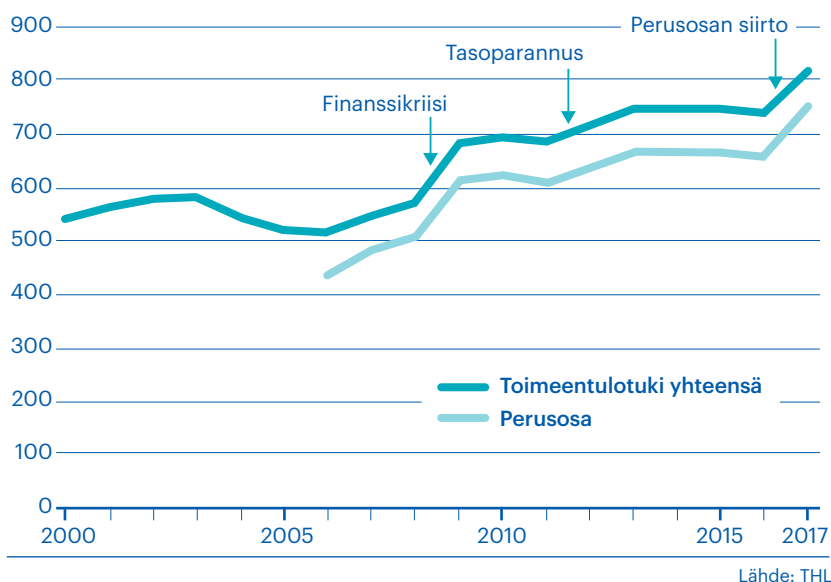
Yleisen asumistuen reaali menot

Lähde: Kela, oma laskelma

Perustoimeentulotuen kustannukset kasvoivat 101 miljoonaa euroa vuosina 2010–2017. Vuonna 2017 Kelan maksaman perustoimeentulotuen määrä oli 722 miljoonaa euroa (Kela). Toimeentulotuen kustannuksia on nostanut kymmenen viime vuoden aikana muun muassa finanssikriisin vaikutus, toimeentulotuen tasaparannus ja sen perusosan myöntämisen siirto Kelalle, mikä on vähentänyt tuen alikäyttöä.

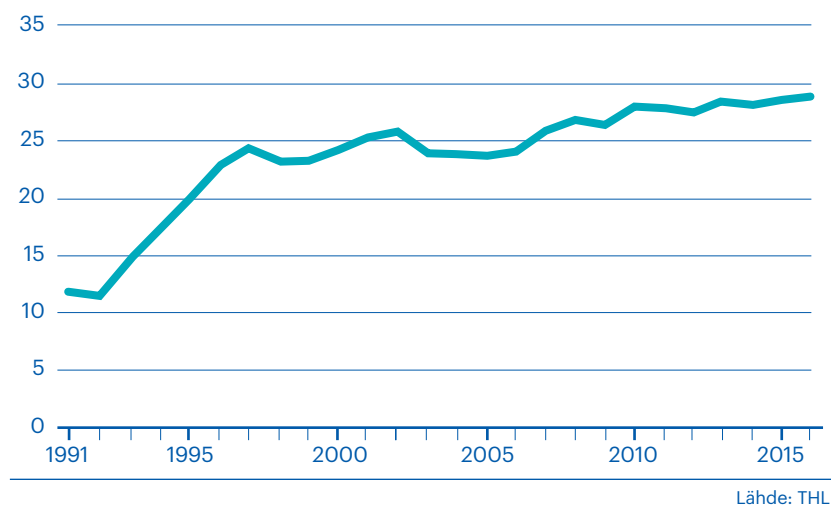
Toimeentulotuen reaalinmenot

Toimeentulotuen tarkoitus on ollut kattaa erityisiä ja yllättäviä menoja ja tarpeita.

Toimeentulotuesta on tullut monelle kiinteä osa toimeentuloa, mutta sen tarkoitus on ollut kattaa erityisiä ja yllättäviä menoja ja tarpeita. Tämän syynä on pidetty sitä, että työttömyysturvan peruspäivärahojen ja asumistuen taso on riittämätön erityisesti korkeiden asumiskustannusten alueilla. Toimeentulotuen saajan kannusteet työllistyä ovat heikot. Koska toimeentulotuki on tarkoitettu tilapäiseksi avuksi poikkeuksellisen kriisin aikana, sen kannustinvaikutuksia ei ole ajateltu pitkäaikaisen käytön näkökulmasta.

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden osuus kaikista toimeentulotukea saaneista kotitalouksista

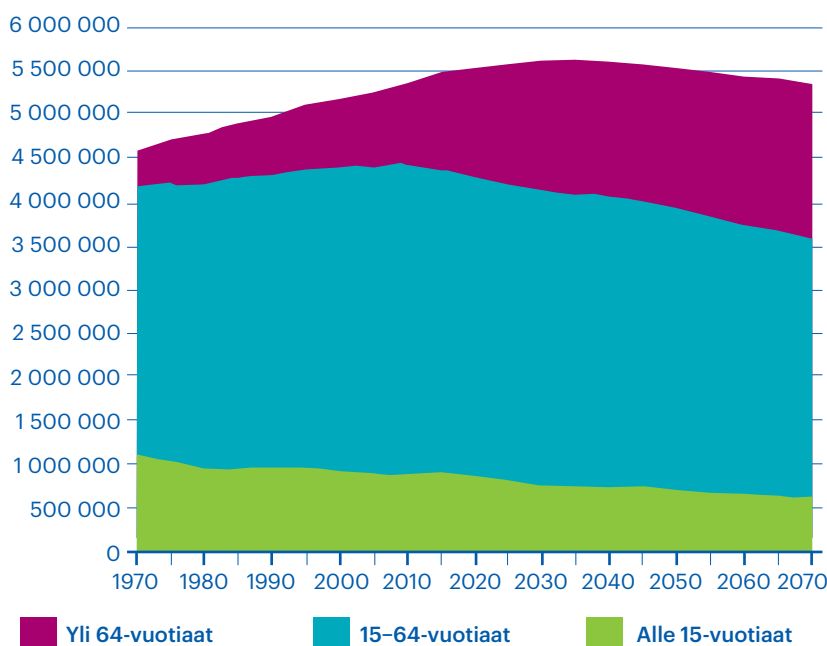

3. Yhteiskunnalliset muutokset sosiaaliturva-uudistuksen ajureina

3.1 Väestökehitys edellyttää työikäisten työllistymistä

Suomen väestökehitys poikkeaa tulevina vuosikymmeninä suuresti aiemmasta – Suomi on valtavan demografisen muutoksen edessä. Ikärakenteen muutoksella on suuria vaikutuksia koko yhteiskuntaan. Kansantalouden kannalta keskeinen haaste on työikäisten ja ei-töyikäisten välisen suhteen epätasapaino.

Väestön ikärakenne 1970–2070*

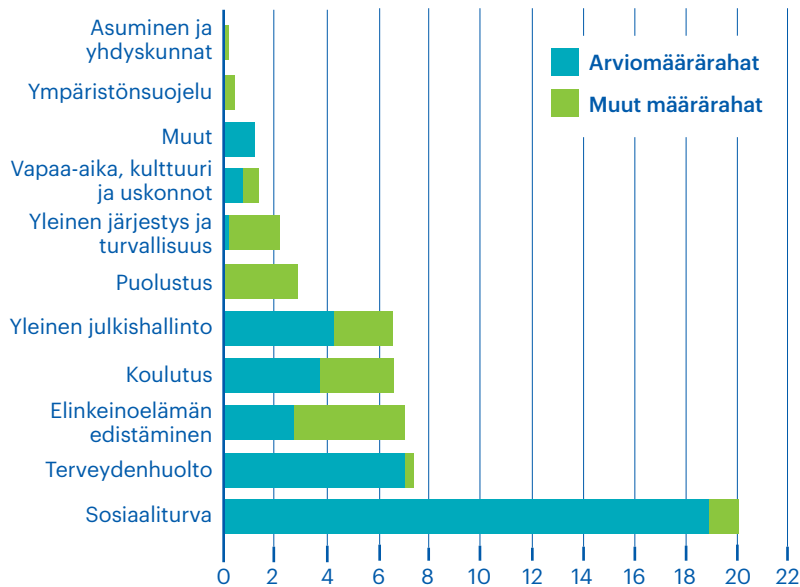

*Ikärakenne vuosina 2018–2070 perustuu väestöennusteeseen

Lähde: Tilastokeskuksen väestörakennetilasto & väestöennuste

Sosiaaliturvan kustannukset ovat Suomen talousarvion merkittävin erä. Esimerkiksi koulutukseen käytettävät panostukset ovat huomattavasti pienemmät. Vaikka Suomen talous on viime vuosina kasvanut, sosiaaliturvamenot kasvavat yhä ja ikääntyminen lisää menoja tulevaisuudessakin. Kasuvat palvelutarpeet ja rajalliset resurssit muodostavat haasteen julkiselle taloudelle.

Talousarvion menot COFOG*-luokituksen mukaan 2019

*COFOG-luokituksen mukaisiin sosiaaliturvamenoihin sisältyy myös sellaisia menoja, jotka voidaan määritellä palveluiksi. Esimerkiksi lasten päivähoito sekä pakolais- ja päihdehuolto. Toisaalta esimerkiksi opintotuki ei kuulu COFOG-luokituksessa sosiaaliturvan piiriin, vaan se kuuluu koulutus-tehtäväluokitukseen.

Lähde: VM

Hyvinvointiyhteiskunta on nojannut täystyöllisyyteen. Koska ikääntyneen väestön määrän kasvaessa sosiaaliturvaetuksia saavien osuus kasvaa ja etuuksia rahoittavien työikäisten määrä pienenee, on keskeistä, että yhä suurempi osuus työikäisistä työllistyy – vaikka vain osa-aikaisesti silloin, kun työkykyä on vain osittain. Työhyvinvointiin ja työkyvyn tukemiseen tähtäävät toimet ovat välttämättömiä, jotta työurat pidentyisivät. Sosiaaliturvamenoja on pyrittävä ennakoivasti pienentämään esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeiden osalta.

On keskeistä, että yhä suurempi osuus työikäisistä työllistyy, vaikka vain osa-aikaisesti, silloin kun työkykyä on vain osittain.

Työvoiman ulkopuolella olevien pääasiallinen toiminta oman ilmoituksen mukaan 2017 (15–64-vuotiaat)

	Lukumäärä	Osuus (%)
Opiskelija/koululainen	319 489	38,8
Työkyvyttömyyseläkkeellä/ pitkäaikaisesti sairas	170 883	20,8
Työtön/lomautettu	112 243	13,6
Vanhuuseläkkeellä	109 107	13,3
Hoitaa omia alle 15-v. lapsia	70 631	8,6
Tekee jotain muuta	19 438	2,4
Varusmies- tai siviilipalvelussa	14 858	1,8
Hoitaa iäkästä, sairasta tai vammaista omaista	3 241	0,4
Ansiotyössä	2 700	0,3
EOS	541	0,1
Yhteensä	823 132	100

Lähde: Työvoimatutkimuksen palveluaineisto 2017

Akava ehdottaa:

- Työelämää ja sosiaaliturvaa kehitetään siten, että työllisyysaste nousee.
- Työurien pidentämiseksi ja työelämässä pysymiseksi kehitetään laaja-alaisia, ennakoivia työhyvinvointia ja työkykyä tukevia toimenpiteitä sekä sektorirajat ylittävää palveluyhteistyötä.
- Sosiaaliturvauudistus ei saa euromääräisesti nostaa sosiaaliturvan kustannuksia pidemmällä aikavälillä vaan vähentää niitä, koska demografinen kehitys ja huoltosuhde joka tapauksessa lisäävät kustannuksia tulevaisuudessa.

3.2 Työn murros ja elinikäisen oppimisen tarve haastavat sosiaaliturvan

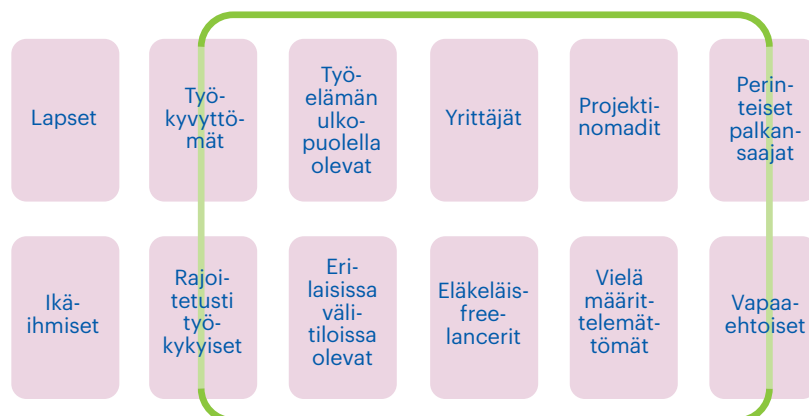
Teknologinen murros, digitalisaatio ja automatisaatio muuttavat työtä monella tapaa. Muutos ja murros koskevat työmarkkinoiden rakennetta, tehtäviä, työn-teen tapoja, työaikoja, työn tekemisen paikkaa ja työyhteisöjä. Kyky sopeutua ja oppia uusia taitoja korostuvat monimuotoistuvassa työelämässä. Maailmanlaajuinen megatrendi on keskitason osaamista vaativien töiden katoaminen teknologisen muutoksen myötä ja työn polarisoituminen matalapalkkaisiin tehtäviin ja korkean tuottavuuden asiantuntijatehtäviin. Haasteena on, että vaikka uutta kannattavaa liiketoimintaa syntyy, se ei välttämättä työllistä.

Hyvinvointiyhteiskunnan ryhmäjako työn murroksessa

Nykyinen segmentaatio

Joitakin havaintoja tulevasta segmentaatiosta

Lähde: Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: "Jaettu ymmärrys työn murroksesta"

Lisääntyvä kansainvälinen liikkuvuus tuo oman elementtinsä työn murrokseen. Sosiaaliturvassa tulee ottaa huomioon liikkuminen globaaleilla työmarkkinoilla, eikä keskittää liikkuvuuden riskejä yksilölle samalla, kun monet organisaatiot hyötyvät liikkuvuudesta.

Työn murroksen luonteen ja sen nopeuden ennustaminen yksityiskohtaisesti on vaikeaa, ellei mahdotonta. Työelämän muutosten ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen on keskeinen tulevaisuuden yhteiskunnallinen haaste. Nykymuotoinen sosiaaliturva ei enää täysin vastaa tapahtuneisiin työelämän muutoksiin.

Osaamisen, koulutuksen ja sosiaaliturvan yhteys on vahvistunut työelämän jatkuvan ja voimakkaan muutoksen takia. Huolehtimalla ajantasaisesta osaamisesta pitää lieventää työvoiman kysynnän ja tarjonnan välistä kohtaanto-ongelmaa. Yksilö käyttää työuransa aikana monia sosiaaliturvan muotoja ja niihin liittyviä palveluja, joilla on suuri merkitys yksilön kykyyn uusiutua työelämän tarpeiden mukaisesti. Sosiaaliturvan kehittämisessä täytyy ottaa huomioon jatkuvat osaamisen kehittämisen vaatimukset.

Akava ehdottaa:

- Tavoitteena on turvallinen työelämä. Päämääränä on lisätä yksilön työllistyvyyttä sekä turvata osaamisen kehittäminen ja työ- ja toimintakyky ennaltaehkäisevästi kun henkilö on vielä työssä. Riittävä toimeentulo pitää varmistaa kaikissa työn muodoissa ja elämänvaiheissa.
- Työnteon muotojen yhdistelyn ja osa-aikatyön vastaanottamisen tulisi olla mahdollista ilman, että siitä koituu riski yksilön sosiaaliturvalle.
- Sosiaaliturvauudistuksen tulee huomioida globaalit työmarkkinat. Kansainvälisen liikkuvuuden mahdollisuuksia tulee selkiyttää.
- Sosiaaliturvan käyttöön tulisi liittää lähtökohtaisesti yksilön osaamisen tarkastelu sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.
- Sosiaaliturvaetuksia saavaa tulisi aktiivisesti kannustaa ja tukea kehittämään osaamistaan. Koulutustarjontaa, ohjausta ja ammattilaisten yhteistyötä sekä palveluiden integraatiota tulisi kehittää erityisesti tästä näkökulmasta. Tätä tavoitetta varten on kehitettävä palvelujärjestelmää – sekä sen työntekijöiden osaamista että välineitä osaamisen kartoitukseen ja mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen.

**Sosiaaliturvan
kehittämisessä
täytyy ottaa
huomioon
jatkuvat
osaamisen
kehittämisen
vaatimukset.**

4. Akavan tavoite: Syrjäytymisen ennalta- ehkäisy ennakoivilla investoinneilla

4.1 Ylisukupolvinen syrjäytyminen pysäytettävä

Syrjäytymisen hinta on yhteiskunnassa sekä inhimillisesti että taloudellisesti raskas. Syrjäytymisen seuraukset ja huono-osaisuus siirtyvät yhä useammin sukupolvelta toiselle. Haavoittuvimmassa asemassa ovat lapset ja nuoret, joiden vanhemmille on kasautunut syrjäytymistä aiheuttavia riskejä. Erityisesti vanhempien pitkäaikainen turvautuminen toimeentulotukeen, pitkäaikaistyöttömyys ja matala koulutustaso merkitsevät lapsen syrjäytymisriskiä aikuisena.

Huono-osaisuuden periytyvyys

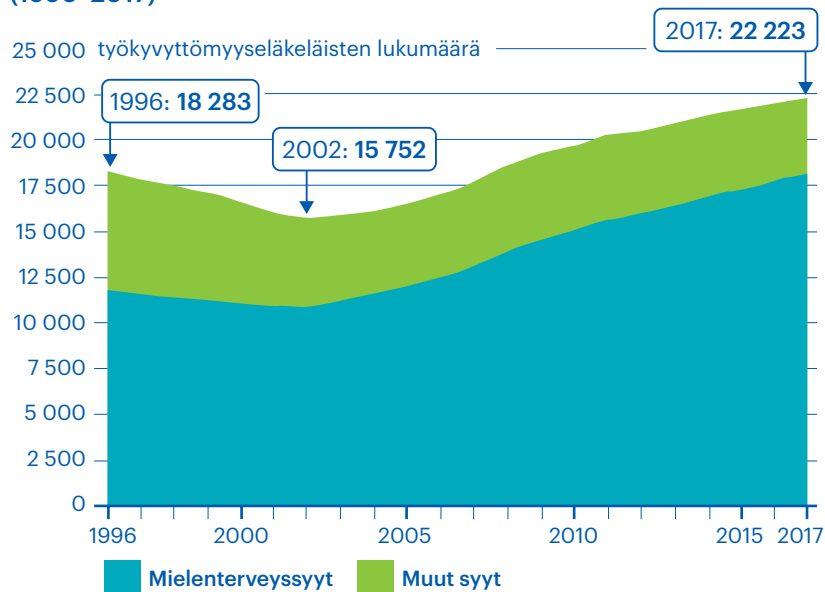
Lapsen huono-osaisuus 22-vuotiaana (%)			
Perheen huono-osaisuus lapsen ollessa 15-vuotias	Koulupudokkuus	Työttömyys	Toimeentulotuen asiakkuus
Ei huono-osaisuutta	12	14	10
Koulupudokkuus	30	27	24
Työttömyyskuukausia 1–5	22	25	21
Työttömyyskuukausia 6+ kuukautta	23	29	24
Toimeentulotukea 1–5 kuukautta	33	33	35
Toimeentulotukea 6+ kuukautta	40	38	43

Lähde: Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa.
Vauhkonen, Kallio ja Erola (2017)

Kunnat ovat leikanneet rahoituspainetta koulutuksesta ja perheiden ennaltaehkäisevistä palveluista. Tämän lisäksi entistä suuremmat oppilasryhmät, erityisopetuksen ongelmat sekä opetuksen ja ohjauksen riittämättömyys peruskoulussa kasvattavat kuluja sosiaali- ja terveyspalveluissa. Järjestelmätason ongelmat aiheuttavat liian monelle nuorelle ongelmien kierteen.

Sosiaaliturvamenojen nopea kasvu johtuu osaltaan siitä, että liian moni nuori syrjäytyy koulutuksesta ja työstä perusasteen jälkeen. Myös kansaneläkkeen saajien määrä on lisääntynyt selvästi nuorissa ikäryhmissä. Tämä tarkoittaa, että yhä useampi nuori jää kiinnittymättä työelämään.

Alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkeläisten määrän kehitys (1996–2017)

Lähde: Kela

Syrjäytymisestä aiheutuu kuluja suorina sosiaaliturvamenoina. Lisäksi talouden kestävyttä koettelevat työttömyyden vuoksi kertymättä jääneet verotulot ja yksilön käyttämättä jäänyt osaaminen. THL:n ja Sitran arvion mukaan peruskoulun varaan jäävä nuori luo kasvavina menoina ja menetettyinä verotuloina keskimäärin 230 000–370 000 euron menetyksen julkiselle taloudelle. Arvio on varovainen, sillä se ei ota huomioon esimerkiksi kulutusveromenetyksiä. Yhteiskunnan kokonaismenetyksien on eri laskelmissa arvioitu voivan nousta jopa yli miljoonaan euroon.

Varhaisessa lapsuudessa korostuvat koko perheen saamat palvelut ja tuki. Tutkimusten mukaan ennaltaehkäisevät toimet tukea tarvitsevien lapsiperheiden tilanteen parantamiseksi edesauttavat lapsen myöhempää hyvinvointia, työllistymistä ja menestystä elämässä. Ylisukupolvisen syrjäytymisen katkaiseminen on pitkällä aikavälillä taloudellisesti erittäin merkityksellistä. Sosiaaliturvan kehittämisessä on siten ajateltava vähintään kahta sukupolvea. Kyseessä on myös arvovalinta, jonka tuottavuuden tarkka osoittaminen on hankalaa.

Sosiaaliturvan kehittämisessä on ajateltava vähintään kahta sukupolvea.

Akava ehdottaa:

- Varhaiskasvatus luo perustan lapsen koulu- ja oppimispolulle. Subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen palautetaan samalla kun kehitetään varhaiskasvatuksen laatua ja tukipalveluita. Esiopetus kytketään tiiviimmin perusopetuksen opetussuunnitelmaan ja lapsen koulupolkuun.
- Koulutuksen laatuun on panostettava ja riittävä opetus sekä ohjaus on varmistettava. Oppimisen edistämiseksi on huomioitava erilaiset oppimisvaikeudet ja luotava erilaisille oppijoille toimivia koulutus- ja valmennuspolkuja työelämään. Opinnoista aiheutuvat kustannukset eivät saa muodostua esteeksi vähävaraisten perheiden lasten kouluttautumiselle.
- Tiivistetään yhteistyötä koulun, nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja kaikkien lasten ja nuorten parissa toimivien välillä. Koulutus on tärkeä väylä työelämään, mutta osa lapsista ja nuorista tarvitsee kokonaisvaltaisempaa tukea ja kannustusta.

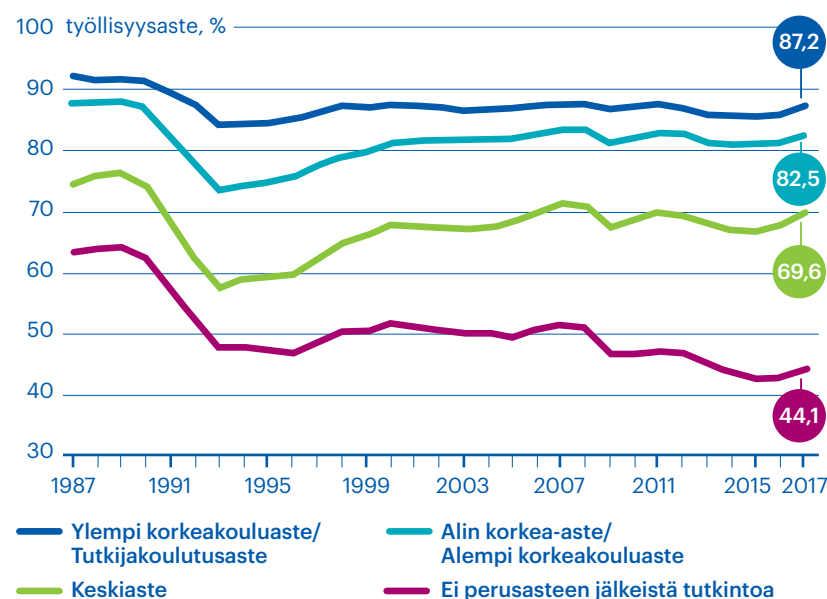
- Vanhemmuutta ja perheitä tulee tukea siten, että haavoittuvissa olosuhteissa kasvavien lasten ja nuorten tueksi tarjotaan sekä vaikuttavia lasten ja nuorten palveluita että vanhempien arjen hallintaa helpottavia palveluita.
- Perheiden tukeminen pitää aloittaa riittävän varhaisessa vaiheessa, jo varhaiskasvatuksessa tai tarvittaessa ennen lasten syntymää. Perheiden ongelmia tulee hoitaa sujuvalla ja asiakaslähtöisellä palvelujärjestelmällä.
- Mielenterveyssyistä johtuvia eläkkeitä voidaan ehkäistä investoimalla jo perusasteella ehkäiseviin palveluihin.
- Yksinhuoltajien taloudellista tilannetta parannetaan siten, että sosiaaliturvaa kehitettäessä otetaan huomioon yksinhuoltajakorotusten riittävä taso.

4.2 Osaaminen edistää työllistymistä

Koulutus ja ajantasainen osaaminen ovat parasta sosiaaliturvaa. Koulutuksen ja työllisyyden välinen yhteys on ollut selvä jo vuosikymmeniä. Osaamiseen on keskitettävä voimavaroja alkaen jo elämän alkuvaiheen tukemisesta ja jatkuen aina työuran aikaiseen osaamisen kehittämiseen.

Kouluttamattomien nuorten mahdollisuudet työllistyä ovat huomattavasti heikommat kuin aiempina vuosikymmeninä, sillä vähän koulutetun työvoiman kysyntä on romahtanut. Perusasteen koulutuksen varassa olevien työllisyysaste oli 63,4 prosenttia vuonna 1987, vuonna 2017 se oli 44,1 prosenttia. Vuoden 1987 jälkeen Suomesta on kadonnut lähes 640 000 työpaikkaa, joihin on riittänyt pelkkä perusasteen koulutus. Työikäisiä, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, on lähes 600 000. Työvoimaan heistä kuuluu noin 350 000 ja työvoiman ulkopuolella on yli 250 000. Suomessa on jäänyt noin 15 prosenttia ikäluokasta pelkän perusasteen varaan yli kolmenkymmenen vuoden ajan.

Työllisyys koulutusasteen mukaan

Lähde: Työssäkäyntitilasto

On huolestuttavaa, että peräti noin puolella ulkomaalaistaustaisista nuorista on korkeintaan perusasteen koulutus. Pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneiden osuus 29-vuotiaiden ikäluokassa ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajilla on lähes 60 prosenttia, kantasuomalaisilla vajaa 10 prosenttia. Sen sijaan toisen sukupolven maahanmuuttajilla osuus on jo puolittunut, mikä kertoo peruskoulun myönteisestä vaikutuksesta kotoutumiseen.

Suurta huomiota pitää kiinnittää myös uudistuksiin, jotka antavat jatkuvan oppimisen edellytykset kaikille työuralla oleville. Lisäämällä jatko- ja täydennyskoulutusta nostetaan työvoiman osaamisen tasoa ja torjutaan työelämän ulkopuolelle jäämistä vanhentuneen osaamisen takia. Myös perusosaamisen jatkuva kehittäminen on yhä merkityksellisempää työssä olevillekin.

Luodaan pitkän aikavälin suunnitelma työikäisen väestön osaamisen uudistamisesta.

Akava ehdottaa:

- Perusopetuksen oppivelvollisuusikä nostetaan. Kaikille nuorille tulee taata vähintään toisen asteen tutkinto. Rakennetaan ohjelma tutkinnon loppuun suorittamiseksi alle 25-vuotiaille, joilla toisen asteen tutkinto on jäänyt kesken.
- Koulutus on yksilön ja yhteiskunnan kannalta tärkein maahanmuuttajien kotouttamistoimenpide. Maahanmuuttajien valmistaviin koulutuksiin on panostettava kaikilla koulutusasteilla.
- Luodaan pitkän aikavälin suunnitelma työikäisen väestön osaamisen uudistamisesta ja toteutetaan uudistuksia, jotka saavat oppilaitokset kehittämään lisää toimintamalleja, joilla työssäkäyvien on helpompaa yhdistää työnteko ja oppiminen. Tarvitaan uudenlaista vaikuttavaa ja kustannustehokasta koulutustarjontaa, uutta kolmikantaista rahoitusmallia sekä uusia kannusteita, muun muassa verotuksen avulla.
- Työuran hallintaan on tarjottava nykyistä järjestelmällisemmin apua työuran varrella. Palveluita ja tukea tukee kehittää siten, että työikäisten osaamista, työhyvinvointia ja urakehitystä voidaan seurata ja tukea työurien aikana.

5. Akavan tavoite: Kannustavampi ja osallistavampi sosiaaliturva

5.1 Työn tekemisestä kannustavampaa

Kannustinloukulla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa henkilön on vaikea lisätä nettotulojaan tekemällä enemmän töitä sosiaalietujen menettämisen, palvelumaksujen muutoksen tai progressiivisen verotuksen takia. Tuloloukkuja on tutkittu viime vuosina paljon ja keskeisimmät, ratkaistavissa olevat kannustinongelmat on pyritty poistamaan. Kannustinloukkuja ei kuitenkaan ole mahdollista purkaa kokonaan.

Työttömyysturvalla pitää turvata työttömyyden aikainen toimeentulo, mutta samalla sen tulisi kannustaa kuitenkin aktiivisuuteen. Kannustavuudella tarkoitetaan sitä, että etuuden suuruuden ja sen saamisen pitäisi olla sidoksissa työttömän henkilön työllistymispyrkimyksiin. Aktiivisuudesta pitää palkita. Kannustavuuden keskeinen elementti on työttömän työllistymisveroaste, joka ei saisi nousta liian korkeaksi.

Pitkittynyt toimeentulotuen ja työttömyysturvan tarve kertoo, että sosiaaliturvalainsäädäntöön tarvitaan aktiivisia elementtejä, jotka auttavat ihmisiä työelämän muutosprosesseissa ja elämänhallinnassa. Osallisuutta edistävän järjestelmän tulee olla sellainen, että asettaessaan tuen saajille velvollisuuksia, se tarjoaa samalla niiden vastapainoksi kannustavia ja tehokkaita elämänhallintaa ja työllistymistä edistäviä palvelukokonaisuuksia oikeussuojakeinoineen.

**Työnteon
tulee olla aina
kannattavaa.**

Akava ehdottaa:

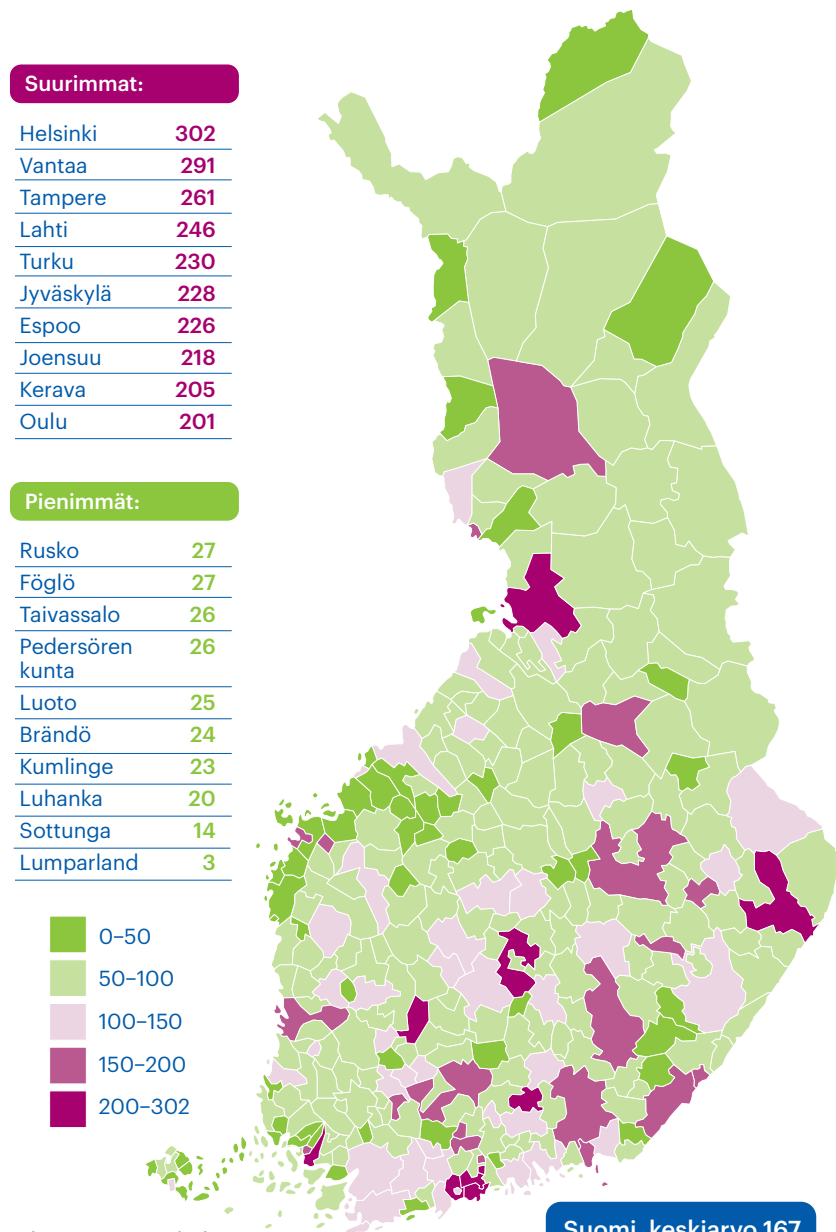
- Työttömyysturvan saamisen edellytykset ja työllistymistä tukevat palvelut käydään kokonaisuudessaan läpi ja uudistetaan kannustavaksi, johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, jossa huomioidaan yksilölliset tarpeet ja tilanteet. Työttömyysturvan saamisen edellytysten pitää kannustaa kouluttautumiseen ja osaamisen lisäämiseen.
- Sosiaaliturva rakennetaan portaittaiseksi siten, että osallisuus oikeuttaa suurempaan etuuteen ja oma aktiivisuus (esimerkiksi työn hakeminen, koulutukseen tai palveluihin osallistuminen) parantaa taloudellista asemaa.
- Työllistymisen esteet pitää purkaa tai niitä pitää vähentää. Työnteon tulee olla aina kannattavaa. Työtuloista pitää jäädä jatkossa käteen nykyistä enemmän, vaikka sosiaaliturvan osuus toimeentulosta tai tuloista pienenee työtulojen lisääntyessä. Palkkatulon vähentämisen etuudesta tulee kannustaa työn vastaanottamiseen.

- Palkkatuen käyttöä pitää tehostaa. Palkkatuen hyödyntämiseen tarvitaan sujuvampaa prosessia sekä järjestelmällistä tukea ja palvelua. Palkkatukea voidaan kohdentaa vaikeasti työllistyviin henkilöihin nykyistä laajemmin.

5.2 Asumisen tukeminen uudistettava

Asumismenoja tuetaan asumistuella ja osana täydentävää toimeentulotukea, jota kunnat maksavat. Asumistuen kustannuksista vastaa valtio, toimeentulotuen kustannukset maksavat valtio ja asuinkunta puoliksi.

Yleisen asumistuen* kustannukset kunnittain 2018, euroa/asukas

*Yleinen asumistuki ilman eläkeläis- ja opiskelija-asumistukea

Lähde: Kela, Tilastokeskus, oma laskelma

Asumisen tukemista osana sosiaaliturvaa pitää tarkastella asuntopolitiikan rinnalla. Vuokrien korkea taso erityisesti kaupungeissa nostaa asumisen tukemisen kustannuksia, ja asumisen tukeminen voi nostaa asumisen kustannuksia. Asumistuen korkeat kustannukset keskittyvät kasvukeskuksiin.

Asumistukea voi saada pienituloinen kotitalous, johon kuuluvien henkilöiden bruttotulot vaikuttavat sen määrään. Asumistuen ja ansiotulojen yhteensovitus on prosentuaalisesti melko jyrkkä. Hyväksyttävillä asumismenoilla on asetettu laissa ylärajat. Toimeentulotuessa hyväksytään suuremmat asumismenot kuin asumistuessa, ja ne huomioidaan lisäksi kokonaan, kun asumistuessa korvataan korkeintaan 80 prosenttia vuokrasta. Toimeentulotuen saaja voidaan velvoittaa muuttamaan halvempaan kaupunginosaan, muttei toiseen kuntaan. Tätä on perusteltu jokaisen oikeudella valita asuinpaikkansa. Pääkaupunkiseudulla yksin asuva ja perusturvan varassa oleva päätyy hyvin todennäköisesti toimeentulotuen saajaksi. Korkeiden asumiskustannusten vuoksi perusturvalla ei tule toimeen. Tämä johtaa pitkäaikaiseen toimeentulotuen käyttöön, mikä ei ole etuusjärjestelmän tarkoitus.

Akava ehdottaa:

- Asumisen tukemista koskevista ratkaisuista käynnistetään kokonaisselvitys. Tavoitteena on uudistus, joka laskee asumisen tukemisen kustannuksia merkittävästi nykyisestä.
- Selvitetään, voidaanko toteuttaa hyväksyttävien enimmäisasumismenojen työssäkäyntialuekohtainen tarkastelu ja ansiotulojen yhteensovituksen uudistus toimeentulotuessa. Tehdään selvitys asumistuen ja ansiotulojen yhteensovitusprosentin loiventamisesta ja enimmäisasumismenojen määrästä alueelliset erot huomioiden sekä kotitalous- ja yksilökohtaisen asumistuen vaihtoehtoista.
- Uudistuksen tueksi tarvitaan laaja-alaisia toimenpiteitä asuntopolitiikassa, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Asumisen tukemisen ratkaisuja pitää kehittää yhdessä asuntotuotannon ja infrastruktuurihankkeiden kanssa.

Moni joutuu turvautumaan toimeentulotukeen korkeiden asumiskustannusten takia pääkaupunkiseudulla, kun perusturvalla ei tule toimeen.

6. Akavan tavoite: Selkeämpi etuus- järjestelmä ihmisen näkökulmasta

6.1 Sosiaaliturvaa selkiytetään yhdistämällä nykyisiä tukimuotoja tarkoituksenmukaisesti

Nykyistä etuusjärjestelmää on kehitetty lakikohtaisesti ja vaiheittain, mikä on johtanut monimutkaiseen järjestelmään. Etuusjärjestelmä on turvaa tarvitsevan ihmisen näkökulmasta osin vaikeaselkoinen, siiloutunut ja vaikeasti ennakoitavissa. Etuusjärjestelmä ja byrokratia reagoivat hitaasti muuttuneisiin elämäntilanteisiin.

Yhtenä nykyisen sosiaaliturvan ongelmana voidaan pitää niin sanottua byrokratialoukkua. Tällä tarkoitetaan muun muassa työsuhtetietojen ja saadun palkan raportoimisesta aiheutuvaa ylimääräistä paperityötä satunnaista työtä tekevälle sekä viivästyksiä etuuksien maksatuksessa. Pällekkäisiä tukia saavien voi olla myös vaikea hahmottaa, miten työnteko tai opiskelu vaikuttaa eri etuuksiin, millä saattaa olla kannustinvaikutuksia.

Siirtymät etuuslajien välillä aiheuttavat ongelmallisia tilanteita kuten etuuksien takaisinperintää, karensseja, odotusaikoja ja byrokratiaa. Perusturvaetuuksien tasot vaihtelevat sen mukaan, minkä syyn perusteella etuutta saa. Sairas, työtön ja pientä lasta hoitava voivat saada eritasoisia etuuksia. Eri etuusjärjestelmissä on esimerkiksi erilaiset käsitteet kotitaloudesta, tuloista, yrittäjyydestä ja lapsista maksettavista korotuksista. Ihmisten on vaikea siirtyä etuudelta toiselle.

Nykyisen etuusjärjestelmän hajanaisuuden ja etuuksien välillä siirtymiseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen vaatii etuusjärjestelmän selkiyttämistä. Pelkkä hallinnollinen yksinkertaistaminen ei kuitenkaan riitä, vaan muun muassa turvan tason riittävyys, kannustavuuden elementit ja järjestelmän rahoituksellinen kestävyys tulee ottaa huomioon. Vaiheittainen eteneminen mahdollistaa hallitun muutosprosessin ja kattavan vaikutusten arvioinnin.

Akava ehdottaa:

- Nykyisiä perusturvaetuuksia voidaan yhtenäistää ja yhdistää asteittain. Samalla pitää huolehtia, että yksilölliset tarpeet ja tilanteet tulevat huomioon otetuksi.
- Eri vaihtoehtoja tulee arvioida erityisesti turvan tason riittävyyden, kannustavuuden ja kustannusten näkökulmasta.
- Ensi vaiheessa on järkevää keskittyä etuuksiin liittyvien määritelmien ja käsitteiden yhtenäistämiseen.

**Vaiheittain
eteneminen
mahdollistaa
hallitun muutos-
prosessin ja
kattavan vaiku-
tustenarvioinnin.**

6.2 Toimeenpanon tehostaminen ja digitalisaation merkitys tulevaisuuden sosiaaliturvan mahdollistajana

Digitalisaatio luo mahdollisuuksia sosiaaliturvan toimeenpanon kehittämiseen ja etuusjärjestelmän selkiyttämiseen. Se mahdollistaa automaattisen tiedonvaihdon ja toimijoiden välisen yhteistyön entistä tehokkaammin, työtulojen ja sosiaaliturvan yhdistämisen uudella tavalla sekä etuuksien hakemisen ja käsittelyn kehittämisen palvelemaan paremmin asiakkaan tarpeita. Suomessa on otettu käyttöön ajantasainen tulorekisteri. Tämä mahdollistaa sosiaaliturvan toimeenpanossa ratkaisuja, jotka eivät ole olleet aiemmin saavutettavissa.

Akava ehdottaa:

- Etuuden hakemisen tulee olla ihmisen näkökulmasta yksinkertaista ja päätös pitää saada nopeasti. Useisiin etuuksiin oikeutetuille hakemus ja päätös kaikista niistä pitää pystyä tuottamaan yhdellä kertaa ja valmiiksi yhteensovitettuna. Hakemista tulisi avustaa ohjaavalla palvelulla ja tukea hakemiseen tulisi olla saatavilla niille, jotka sitä tarvitsevat. Palveluiden saamisesta on huolehdittava erityisesti heti työttömyyden alussa.
- Julkisten palveluiden digitalisoinnin lähtökohdaksi pitää ottaa kaikkien asiakkaiden palvelutarpeet. Digitalisaatio ei saa johtaa siihen että heikommassa asemassa olevat jäävät palveluiden ulkopuolelle, vaan digitaidottomille tulee rakentaa riittävä tukiverkko ja palvelujärjestelmä.
- Tulorekisterin tuomat mahdollisuudet etuuksien maksatuksen ja työtulojen yhdistämiseen tulee hyödyntää täysin.

7. Akavan tavoite: Osallisuutta, työllisyyttä ja työllistymistä tukevat palvelut

7.1 Palvelut rakennettava ihmisen, ei organisaatioiden tarpeeseen

Suomessa etuuksia voidaan käytännössä maksaa suhteellisen pitkään ilman, että tukea tarvitsevaa ihmistä riittävästi kohdataan tai hänen tilanteeseensa tartutaan. Tämä voi johtaa syrjäytymiseen. Palveluissa, palvelunohjauksessa ja toimijoiden välisessä yhteistyössä on kehitettävää. Henkilön mahdollisesti tarvitsemat palvelut, kuten sosiaali-, terveys-, työllisyys- ja koulutuspalvelut, ovat usean toimijan vastuulla, eikä ole yhtä tahoa, joka tunnistaisi riittävästi ja oikea-aikaisesti henkilön palvelutarpeen kokonaisuutena.

Toimiva palvelujärjestelmä on tärkeä osa sekä työllistymistä että työ- ja toimintakyvyn tukemista ja kehittämistä. Järjestelmän tulee tunnistaa asiakkaiden tarpeet riittävän aikaisessa vaiheessa ja palveluja on oltava saatavilla matalalla kynnyksellä. Vaikuttaviin palveluihin panostaminen tuottaa taloudellista hyötyä, kun työttömyyden ja työkyvyttömyyden aiheuttamat kustannukset vähenevät. Sosiaaliturvaetuuksiin tulisi liittää palvelulupaus ja tavoite siitä, että ihminen autetaan omilleen tai selviämään tilanteessaan.

Akava ehdottaa:

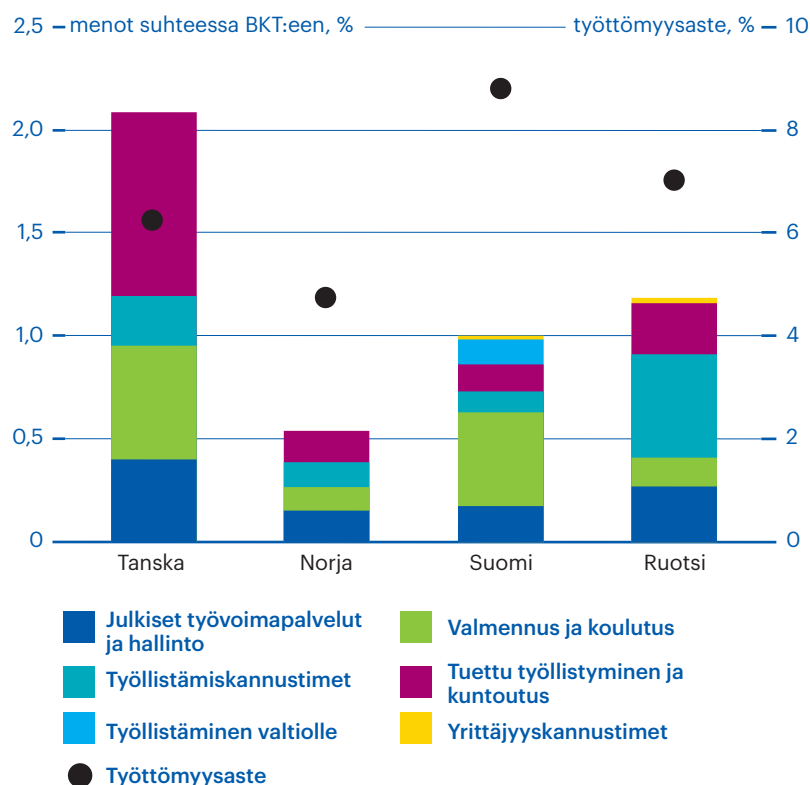
- Kehitetään matalan kynnyksen neuvontaa ja palvelua syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Etuuksiin ja palveluihin liittyvä neuvonta pitää toteuttaa niin, että asiakas tietää kenen puoleen tulee kääntyä.
- Osallistavan sosiaaliturvan toimeenpano pitää järjestää moniammatillisena yhteistyönä yli hallinnonalojen rajojen ja huolehtien riittävästä resursseista. Työterveyshuollon, sote-palvelujen sekä koulutus- ja työllisyyspalvelujen välille luodaan sujuvat palveluketjut ja vakiinnutetaan OTE-kärkihankkeen kokeilujen hyviä käytäntöjä.
- Henkilön riippuvuus sosiaaliturvasta ei saa muodostua pitkäaikaiseksi. Ongelmille altistavat tekijät pitää selvittää riittävän ajoissa ja laatia toimijoiden välinen suunnitelma sosiaaliturvan tarpeen poistamiseksi tai sen vähentämiseksi. Suunnitelman toteutumiseen ja toimenpiteisiin osallistumiseen voidaan kytkeä kannusteita. Palveluita ei kuitenkaan tule kytkeä etuuksiin sanktioina tai kontrollina.

7.2 Työttömyyden pitkittymisen ehkäisemistä pitää tavoitella nykyistä määrätietoisemmin

Palvelujärjestelmän täytyy olla sellainen, että se kannustaa työttömiä oikeanlaisien palveluiden oikea-aikaiseen käyttämiseen. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden pitää painottua työttömyyden alkuvaiheeseen, jolloin työllistymisen todennäköisyys on paras ja työttömyyden pitkittyminen saadaan katkaistua. Tilastot osoittavat selkeästi, että työllistyminen muuttuu keskimäärin sitä vaikeammaksi, mitä pidemmäksi työttömyysjakso venyy. Työttömyysjaksoja pitää pyrkiä katkaisemaan työvoimapolitiikan keinoin.

Suomessa aktiiviseen työvoimapolitiikkaan käytetyt julkiset menot olivat yhteensä prosentin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuonna 2016. Suhde oli Suomessa matalampi kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa, vaikka työttömyysaste oli tuona ajankohtana Suomessa korkeampi. Palveluihin käytetyt menot eivät ole myöskään merkittävästi lisääntyneet Suomessa sosiaalietuusmenojen lisääntyessä korkean työttömyyden ajanjaksona.

Aktiivinen työvoimapolitiikka, pohjoismainen vertailu 2016

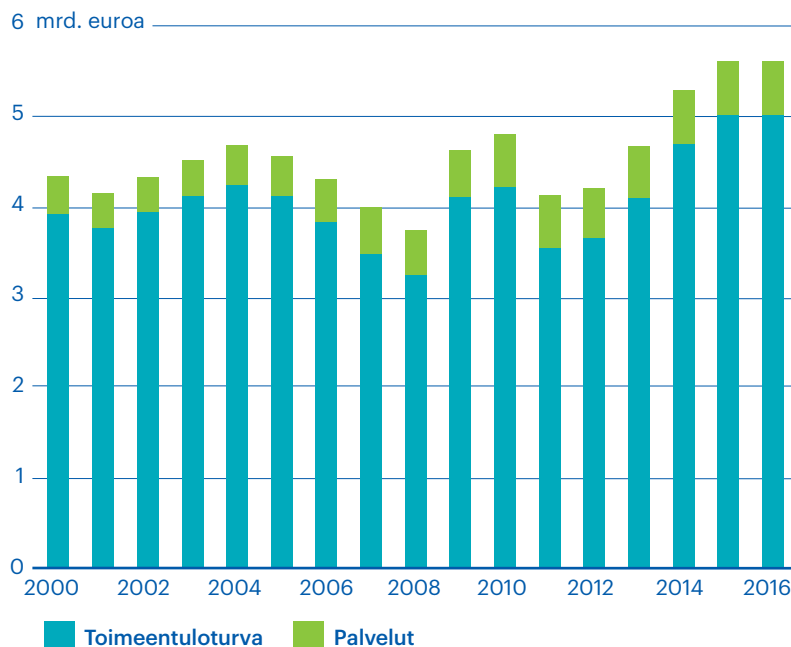
Lähde: OECD

Työkyvyn alentuminen ei tarkoita, että henkilö olisi työkyvytön.

Julkiseen työvoimahallintoon pitää saada lisäresursseja. Yksityiset palveluntarjoajat voivat monipuolistaa julkisia palveluja hyvällä kilpailutuksella, jossa laatu ratkaisee. Työvoimapalveluissa tarvitaan palvelumuotoilun osaamista. Sen avulla voidaan yhdistää koulutus- sekä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut uudentyyppisiin ohjelmalliseksi kokonaisuuksiksi. Olennaista on koota usean palveluntarjoajan

palvelut yhdeksi kustannustehokkaaksi järjestelmäksi. Myös aktiivista osallisuutta tukevien sosiaalihuollon palveluiden uudistaminen vaatii lisäresursseja kuntien aikuissosiaalityöhön.

Työttömien toimeentuloturvaan ja palveluihin liittyvien menojen kehitys vuosina 2000–2016*

*Toimeentuloturva- ja palvelumenot vuoden 2017 hinnoin.

Lähde: THL 2018a

Työttömäksi jääneille tulisi tarjota räätälöidymppä palvelua.

Akava ehdottaa:

- Henkilön jäädessä työttömäksi hänen palvelutarpeensa pitää arvioida. Arvioinnissa ja palveluntarjonnassa voidaan hyödyntää myös yksityisen sektorin, kuten yritysten tai ammattiliittojen, osaamista.
- Palveluntarjoajan on kuultava työnhakijaa ja hänen näkemyksensä on huomioitava suunnitelmien tekemisessä siten, että niiden pohjalta voidaan aidosti tehdä valintoja toimintavaihtoehtojen välillä.
- Työttömäksi jääneelle henkilölle tarjotaan viiveettä korjaavia ja tukevia toimenpiteitä työllistymisen esteen poistamiseksi. Näitä voivat olla esimerkiksi työkyky, osaamisen ajankohtaisuus, työhakuosaaminen tai elämänhallinta. Tukitoimiin osallistuminen voidaan kytkeä etuuksiin taikka niiden tasoon.
- Työttömäksi jääneille tulisi tarjota räätälöidymppä palvelua siten, että huomioon otetaan paremmin yksilölliset tarpeet ja erityisryhmät (esim. koulustausta, työhistoria tai maahanmuuttajat). Yksilölliset palvelut voivat tarkoittaa esimerkiksi osaamisen kehittämistä, uraohjausta tai työnhakuvalmennusta. Erityisryhmien palvelutarpeeseen on kyettävä vastaamaan tai palvelut on tarkoituksenmukaisesti ulkoistettava sellaisille tahoille, jotka voivat taata laadukkaita palvelut.

- Sosiaali- ja työvoimapalveluissa tarvitaan lisää konkreettisia kontakteja työmarkkinoihin. Työnhakijan työllistymisen edistämiseksi palveluntarjoajan tulisi olla aktiivisesti yhteydessä yrityksiin ja tarjota työnhakijaa töihin hyödyntäen esimerkiksi palkkatukea, uutta työllistymispalkkiota tai muita rahallisia tukia työnantajalle. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ja menetelmiä pitää edelleen kehittää.

7.3 Sosiaali- ja terveyspalvelut tukemaan osallisuutta ja eriarvoisuuden vähenemistä

Kaikkien työ- ja toimintakyky ei ole yhtä hyvä. Suomalaisista työkäisistä noin 1,9 miljoonalla eli 55 prosentilla on vähintään yksi pitkäaikaissairaus tai vamma. Tilanne vaihtelee yksilöstä ja tilanteesta toiseen esimerkiksi sairauden, vamman tai psyykkisesti kuormittavan elämäntilanteen vuoksi.

Työkyvyn alentuminen ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin että henkilö olisi työkyvytön. Sairaus tai vamma vaikuttaa 600 000 henkilön työhön tai työmahdollisuuksiin heidän oman arvionsa mukaan. Heistä työssä on 400 000 ja työelämän ulkopuolella 200 000. Ulkopuolella olevista 65 000 haluaisi työskennellä ja arvioi olevansa kykeneviä tähän. Työelämässä ja sen ulkopuolella olevilla on paljon tunnistamattomia työ- ja toimintakyvyn rajoitteita. Jos tilannetta ei edes tunnisteta, siihen on vaikea tarjota ratkaisuja ja apua.

Joskus työtä pitää räätälöidä, jotta esimerkiksi pienten lasten vanhempi, ikääntyvien vanhempiensa hoivaan osallistuva, sairauden kanssa elävä tai ikääntynyt työntekijä voi pysyä työelämässä ilman kohtuutonta kokonaiskuormaa. Tuen sekä työelämässä että sosiaali- ja terveydenhuollossa on kautta linjan oltava ennakoivaa, ennalta ehkäisevää ja työkykyä tukevaa. Työ itsessään voi olla kuntouttavaa ja yhteiskuntaan osallistavaa toimintaa.

Akava ehdottaa:

- Työkyvyttömyyttä ja työelämän ulkopuolelle ajautumista pyritään ehkäisemään ennakoivasti työhyvinvointia ja jaksamista tukevin toimenpitein. Ajantasaisesta osaamisesta huolehtiminen on keskeistä työkyvyn tukemisessa.
- Työ- ja toimintakyvyn arviointiin tarvitaan lisää osaamista palveluprosessin eri vaiheissa.
- Työterveyshuollon rahoitusrakenne säilytetään entisen kaltaisena. Työterveyden ja työterveyshuollon erikoisosaamista pitää kehittää ja hyödyntää nivoen se perusterveydenhuollon palveluketjuihin. Työterveyshuollon osaamista hyödynnetään nykyistä laajemmin kaikkien työikäisten työ- ja toimintakyvyn tukemiseksi.
- Kuntoutuspalveluiden kokonaisuus uudistetaan kuntoutuksen uudistamiskomitean linjausten mukaisesti.
- Työn joustojen lisääminen helpottaa mahdollisuutta hyödyntää jokaisen ihmisen käytettävissä olevaa työpanosta. Tarvitsemme joustavia keinoja tukea alentunutta työkykyä hyödyntämällä esimerkiksi työaikatarkoituksia, jotka auttavat työelämässä pysymistä ja ehkäisevät syrjäytymistä.

www.akava.fi

Akava